

İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN MEHDİ ALGISI (SIIRT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)

Ahmet AKTAŞ*
Necati SÜMER**

Öz

Tarih boyunca kurtarıcı beklentisi, her toplumda vardır. İnsanlar, zor zamanlarda birilerinin gelip kendisini kurtarmasını beklemiştir. Bu beklentinin birçok sebebi vardır. Her toplum kendi iç dinamiğine göre kurtarıcıyı bir anlam verir. Bazı Müslüman toplumları da belli ölçüde bu beklentiye girmiştir. Bu çerçevede İslam kültüründe kurtarıcı anlayışı, mehdilik kavramıyla anlam bulmuştur. Bu anlayışın ortaya çıkmasında dinsel, psikolojik ve sosyolojik hususlar etkili olmuştur. Biz bu çalışmamızda, ilahiyat fakültesi örneğinde mehdilik algısını ele aldık. Çalışma evrenimizi Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileriyle sınırlı tuttuk. Farklı cinsiyet, yaş ve sınıf ölçütlerine göre mehdiliğin nasıl algılandığını araştırmaya çalıştık. Anketler sonucunda yapılan değerlendirmeler, ilahiyat öğrencilerinin kurtarıcı beklentisi hakkında önemli ipuçları verdi.

* Arş. Gör., Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi ABD. aktasahmet21@gmail.com Orcid.org: 0000-0003-3986-6189

** Dr. Öğrt. Üyesi, Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi ABD. necatisumerr@gmail.com Orcid.org: 0000-000278756671

Anahtar Kavramlar:

Kurtarıcı, İslam, Mehdilik, Siirt İlahiyat

*MAHDİ PERCEPTION OF STUDENTS OF THEOLOGY
(THE SAMPLE OF SİİRT UNİVERSİTY)*

Abstract

Throughout history, there is the expectation of rescuer in almost every society. People wait for someone to come and save themselves in difficult times. There are many reasons for this expectations. Each society gives a meaning to the savior according to its inner conditions. Some Muslim societies have also entered this expectation to some extent. In this context, in Islamic culture, the concept of rescuer has found meaning with the concept of mahdi. Religious, psychological and sociological aspects have been influential in the emergence of this understanding. In this study, we discussed the perception of mahdi, in the sampling of theology faculty. We limited our study to Siirt University Faculty of Theology students. We tried to investigate mahdi perception based on different gender, age and class criteria. As a result of the surveys, the data provided important clues about the mehdi perception of the students of theology.

Keywords:

Savior, Islam, Mahdism, Siirt Theology

Giriş

Mehdi Kavramı ve Kısa Bir Tarihi

Arapça *Hedy* kavramından gelen mehdi, sözlükte hidayete eren, doğru yolu tutan kişi anlamına gelir.¹ Felaket zamanlarında ve kıyamet kopmadan önce ıslah amacıyla geleceğine inanılan bu eskatolojik şahsa mehdi ismi verilmektedir.² Başka bir deyişle, kendisinden önce zulüm ve haksızlıkların alıp yürüdüğü yeryüzünü adaletle dolduracak kişidir.³

Mehdi, İslam kültüründe kıyamete yakın geleceğine inanılan kurtarıcı olarak ifade edilir. Mehдинin ahir zamanda gelip inanmayanlarla mücadele edeceği ve böylece İslam'ı yayacağı, İslami gelenekte yaygın bir düşüncedir. Fakat kurtarıcı anlayışı sadece İslami kültüre özgü değildir. Bu düşün-

¹ Ferit Develioğlu, "Mehdi", *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi, 2000, s.602.

² Ekrem Sarıkçıoğlu, *Dinlerde Mehdi Tasavvurları*, Isparta: Fakülte Kitabevi, 2010, s.22.

³ Avni İlhan, *Mehdilik*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1993, s.15

ce, geçmişten günümüze neredeyse her kültürde vardır. Birçok toplumda aydınlık bir zaman dilimine atıf yapan bu inanış, inançsızlığın ve toplumsal bozuklukların yaygın olduğu dönemlerde bir kurtarıcının gelip ıslah hareketinde bulunması olayını ifade eder. Kıyamete kadar devam edeceğine inanılan bu süreç doğruluk, adalet ve düzenin hâkim olmasıyla son bulur.⁴

Kaosun veya toplumsal buhranların yoğun olduğu dönemlerde insanlar bir kurtarıcı beklentisine kapılır. Çare içeriden gelmezse, kişiler gözlerini dışa çevirir. İnsanlar, bunu yaparak bir beklentiye girer. Böylece onlar, psikolojilerini zor durumlara uygun hale getirmiş olur. Çünkü umut, karmaşanın sonlanabilmesi için bir kurtarıcı işlevini görür. Aksi takdirde düzen-sizlik ve belirsizlik, kişinin mutsuz olmasına sebep olur. Kurtarıcının gelecek olması fikri, hem kişilerin bir şey yapamama duygularını okşamış hem de onların geleceğe umutla bakmasını sağlamış olur. Zira kişinin toplumda kendini güvensizlik içinde hissetmesi, katlanılır bir durum değildir. İnsanlar, kendilerini güvende hissettirecek ve belli bir doğrultuda yönlendirecek durumlara veya şahıslara ihtiyaç duyar. Bu durum toplumdaki kitlelerin bir yöne gereksinim duyma ihtiyacının sonucudur. Bu açıdan kurtarıcı fikri, birçok toplum için güvenilir bir liman işlevindedir.⁵

Mehdilik fikri kurtarıcılık anlamında neredeyse her toplumda görülür. Örneğin ilksel bir inanca sahip olan Yeni Gine halkı, bekledikleri mehdinin *Manzren* olduğuna inanır. Bu kurtarıcı motifi Avrupa'da *Kargo Kültü* olarak ifade edilir. Burada yaşayan yerliler, bir kült kahramanın ata ruhları ile birlikte zengin bir gemi ile gelecekte yanlarına uğrayacağına ve böylece bu kurtarıcı sayesinde kendilerinin yabancıların istilasından kurtulacağına inanırlar.⁶

Mecusi mitolojisinde beklenen kurtarıcı Saoşyant'tır. O, Zerdüşt'ün soyundan olan ve dünyanın sonuna doğru Mecusileri kurtaracak kişidir. Son kurtarıcı Saoşyant, Ahuramazda'nın yardımıyla dünyanın sonuna doğru kötülüğü yeryüzünden tamamen silecektir.⁷ Sabilliğin gnostik teolojisine göre ahir zaman kötülük, fitne, zulüm, savaş, doğal felaket ve kıtlıkların ola-

4 Şinasi Gündüz, "Mehdi", *Din ve İnanç Sözlüğü*, Konya: Vadi Yayınları, 1998, s.253-254.

5 Elias Canetti, *Kitle ve İktidar*, trc. Gülşat Aygen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998, s.29-30.

6 Sarıkçıoğlu, *Dinlerde Mehdi Tasavvurları*, s.22.

7 Mehmet Alıcı, "Mecusilik", *Dinler Tarihi El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2015, s. 258.

çağı bir dönemdir. Dünyanın sonunun geleceği bu son devirde mutlaka bir kurtarıcı gelecektir. Sabii kutsal literatüründe “son savaşçı veya kral” olarak bilinen Praşai Siva, gelmesi beklenen yani yeryüzünü her türlü kötülükten arındıracak kişidir.⁸

Yahudilik inancına göre Davud soyundan ahir zamanda geleceği beklenen bir kurtarıcı vardır. Aynı inanış Hıristiyanlara da geçmiştir. Buna göre İsa Mesih, kıyamet kopmadan önce yeryüzüne gelecek ve yarım bıraktığı görevini tamamlayacaktır. O görev de bütün insanlığın kurtuluşudur.⁹

Her toplumda bir kurtarıcıya sığınma fikri vardır. Bu düşüncenin biçimi ve içeriği toplumdan topluma değişebilir. Aynı şekilde toplumun sahip olduğu inanç, kurtarıcı fikrini besleyen veya öteleyen bir durumu ifade edebilir. Kurtarıcının ne zaman ve nasıl geleceğiyle ilgili, inanç sistemlerine göre değişen durumlar söz konusudur. Bazı dinlerde zaman, iyilik ve kötülük dönemleri olarak dairesel bir görünüm arz eder. Bazılarında ise kötülükten iyiliğe doğru çizgisel bir zaman anlayışı vardır. Kimi inanç sistemlerinde zaman, bir felaketle veya kıyametle nihayete eren kimilerinde ise bu zor zamanlardan önce bir kurtarıcı ortaya çıkmakta ve bir iyileştirme dönemi yaşanmaktadır. Dolayısıyla her toplum kendi özel durumuna göre kurtarıcı figürüne bir şekil veya zaman hüviyeti kazandırmaktadır.¹⁰

İslam Kültüründe Mehdilik

Mehdi kelimesi, Kuran-ı Kerim’de geçmemektedir. O, bazı hadislerle atfen kullanılır. Buhari ve Müslim’in hadis kitaplarında mehdiden hiç söz edilmezken; Ahmed b. Hanbel, İbn Mace, Ebu Dâvud, Tirmizi ve Taberâni gibi muhaddisler mehdilikle ilgili rivayetleri aktarmışlardır. Hz. Muhammed’e atfedilen bazı hadislerde dünyanın ömründen bir gün kalırsa bile Allah’ın bu günü uzatıp bir mehdi göndereceğinden bahsedilir. Bu mehdinin Hz. Hasan veya Hüseyin’in soyundan geleceği ve adaletsiz dünyaya adalet getireceği belirtilir. Buna göre mehdi beş, yedi ve dokuz yıl gibi

⁸ Şinasi Gündüz, “Sabiilik”, *Yaşayan Dünya Dinleri* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, s. 485-486.

⁹ Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s.258.

¹⁰ Sarıkcıoğlu, *Dinlerde Mehdi Tasavvurları*, s.22.

tek rakamlı sayılarda hüküm sürecektir. Bütün Müslümanlara hükmedecek olan bu mehdinin kıyametin kopmasıyla iktidarı nihayete erecektir.¹¹

Mehdi kelimesinin bir inanç konusuna dönüşmesi ise ilk defa Abdullah bin Sebe taraftarlarının bu iddiayı ortaya atmasıyla başlamıştır. Bunlar Ali bin Ebu Tâlib'in ölmediğini ancak kıyametin kopmasına yakın bir zamanda gelip yeryüzünden zulmü kaldıracaklarını söylemişlerdir. Mehdi inancının, özellikle Kerbela Savaşı'nda Hz. Hüseyin'in şehit edilmesinden sonra Ka'b el Ahbâr'ın Yahudilikten İslam'a taşıdığı bazı rivayetlerle geçtiği bilinmektedir. Yine Kerbela olayından sonra Muhtar es Sekâfi ve Keysân öncülüğündeki bir grubun Ali bin Ebu Tâlib'in oğullarından Muhammed bin Hanefiyye'nin Müslümanların gerçek kurtarıcısı olduğu şeklindeki iddiaları vardır. Keysâniye'ye bağlı bu grup, Muhammed bin Hanefiyye'nin ölmediğini ve Radva Dağı'nda yaşadığını ancak kıyamete yakın bir zamanda adaleti sağlamak için geri geleceğini söylemişlerdir. Mehdilik iddiası böylece ortaya çıkmış ve Şiiler aracılığıyla Müslümanlar arasında yayılmıştır. Önce Şiiler sonra Emeviler ve ardından Abbasiiler arasında yayılan mehdî inancı, zamanla Sünniler tarafından da kabul görmüştür.¹²

Mehdilik inancı Sünniler arasında yayılsa da o, Şii akidesinin temel taşı konumundadır. Şiilerin İslam dünyasında mağdur edildiklerini düşünmesi onların bir kurtarıcı fikrini benimsemelerinde etkili olmuştur. Bu durum neredeyse bütün Şii fırkalarda mehdilik inancının yaygınlaşmasına neden olmuştur. Buna göre her Şii fırkanın mehdî şahsiyeti ayırır.¹³

Kadiyaniler de mehdiliği inanç konusu haline getiren bir gruptur. Gulam Ahmed, Mesihlik iddiasıyla birlikte mehdilik fikrini savunan bir şahsiyettir. Kadiyaniliğin savunucu olan bu kişi, önce Müslüman olduğunu söylemiş daha sonra kendisinin İslam'ın mehdisi, Hıristiyanlığın Mesih'i ve Hinduizm inancında Vişnu'nun Avatarası olduğunu iddia etmiştir. O, ken-

¹¹ Yusuf Şevki Yavuz, "İslam İnancında Mehdi", *DİA*, C.28, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003, s.371.

¹² Yavuz, "İslam İnancında Mehdi", *DİA*, s.371-372.

¹³ Ethem Ruhi Fiğlalı, "Mesih ve Mehdi İnancı Üzerine, Mezhepler Tarihi açısından Bir Bakış", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, 1981, Cilt XXV, ss.179-214

disinin resul olduğu için vahiy aldığı fakat yeni bir şeriat getirmediğini savunmuştur. Ölümüyle bağluları arasında ayrılıklar oluşmuştur.¹⁴

Mehdilik ister Yahudilerin ve Hıristiyanların rivayetlerine isterse de bazı hadislerle dayanılarak Müslüman kültürüne girmiş olsun onun zor zamanlarda sürekli bir beklenti yarattığı açıktır. Fakat bu beklenti İslam geleceğinde Sünnilere oranla Şiiler arasında daha yüksektir.

3. Araştırmanın Metodolojisi

Yapılan araştırmanın amacı, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin mehdi algısı ve mehdi düşüncesinin bireysel ve toplumsal yansımalarına yönelik tutumlarını incelemektir. Bu sebeple, Siirt üniversitesi ilahiyat fakültesinde birinci, ikinci ve üçüncü sınıfta eğitim görmekte olan öğrenciler çalışma evreni olarak seçilmiştir. Araştırma evreninin bütününe ulaşmanın güç olduğu durumlarda evreni temsil edebilecek bir örneklem seçilir. Örneklem belirlenmesinde araştırmanın amacı, evrenin büyüklüğü, seçilecek örneklem temsil yeteneği gibi hususlar göz önüne alınmıştır. Örneklem seçiminde tabakalı örneklem kullanılmıştır. Tabakalı örneklem seçme tekniğinin kullanılmasındaki amaç, “cinsiyet” ve “sınıf seviyesi” değişkenleri bağlamında mehdi algısındaki farklılaşmanın olup olmadığını ortaya çıkarmaktır. Bu kapsamda, çalışma evrenini cinsiyet ve sınıf düzeyi şeklinde iki tabakaya ayrılmış ve her tabakayı temsil edecek nitelikte bir örneklem seçilmiştir. Araştırmada toplam 166 anket değerlendirmeye alınmıştır.

Bir bilimsel çalışma öncesinde alandaki mevcut bilgiler taranarak sorular oluşturulur ve bu sorularla birlikte verilecek bir cevabı da taşıyacak nitelikte birer sına hipotezi hazırlanır. Bunlar, araştırmada doğruluğu araştırılacak tahminlerdir. Şayet hipotezlerin doğrulukları ispatlanabilirse sosyolojik bir yasa olurlar; olmazsa, terk edilirler ve sınanmak üzere başka hipotezler formüle edilir.¹⁵ Belirli bir varsayımdan hareket etmeyen bir araştırmacı, ne arayacağını bilmeden yollara düşen gayesiz gezginlere benzer.¹⁶

¹⁴ Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s.208.

¹⁵ Maurice Duverger, *Sosyal Bilimlere Giriş*, Çev. Ünal Oskay, İstanbul: Kırmızı Yayınları 2006, s 354

¹⁶ Nilgün Çelebi, *Sosyoloji ve Metodoloji Yazıları*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2. Baskı, 2004, s 241

Bu kapsamda çalışmanın temel varsayımlarını şöyle sıralayabiliriz:

- Mehdi algısı cinsiyete göre değişmektedir. Buradan hareketle mehdinin geleceğine inanma oranı erkeklerde daha yüksektir.
- Mehdi algısı ilahiyat fakültesindeki eğitim süresi arttıkça değişmektedir. Sınıf yükseldikçe mehdinin geleceğine inanma oranı düşmektedir.
- Tarikat veya cemaate bağlı olanlar arasında mehdinin geleceğine inanma oranı daha yüksektir.
- Mehdi düşüncesinin yaygınlık kazanmasında etkili olan faktörlerin başında tarikat ve cemaatler gelmektedir.
- Ehl-i sünnetteki mehdi düşüncesi diğer inanç ve kültürlerden etkilendiği görülmüştür.
- Mehdinin geleceğine inanma durumu dini bilgi kaynaklarına göre farklılık göstermektedir.

Nicel bir araştırma olarak tasarlanan çalışmada, temel veri toplama tekniği olarak anket kullanılmıştır. Anketlerden elde edilen veriler SPSS 21 programı ile analiz edilmiştir.

Ankete katılanların % 54,2'si (90) bayan; % 45,8'i (76) erkektir. Sınıflara göre dağılıma baktığımızda, %31,3'ü (52) birinci sınıf, % 38'i (63) ikinci sınıf, % 30,7'si (51) üçüncü sınıf olduğu görülmektedir. Bölge olarak doğum yerleri incelendiğinde en yüksek oranın % 64,5 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi olduğu görülmektedir. İkinci sırada % 18 ile Doğu Anadolu, üçüncü sırada ise % 7 ile Akdeniz Bölgesi bulunmaktadır. Yerleşim yeri olarak doğum yerleri incelendiğinde % 41 ile *il* birinci sırada iken % 39 ile *ilçe* ikinci sırada % 17 ile *köy* ise üçüncü sıradadır. Katılımcıların ekonomik durumlarına bakıldığında % 54'lük kesim ekonomik durumlarının *orta düzeyde* olduğunu belirtmiştir. İyi diyenlerin oranı % 36,7 iken, düşük diyenlerin oranı % 7,2'dir.

Katılımcılara “dini bilginizin kaynağı nedir” şeklinde sorulan soruya, % 36 *kişisel araştırmalarım* cevabını verirken, *Ailem* şeklinde cevap verenlerin oranı % 33,7'dir. *İlahiyatçılar* seçeneğini işaretleyenler % 14,5, *diyanet* diyenler % 8,4 ve *bağlı olduğum tarikat veya cemaat* diyenler ise % 7,2 şeklindedir.

Mehdi ile ilgili fikirlerin yaygınlık kazanmasında tarikat veya cemaatlerin etkili olup olmadığını ölçmek adına katılımcılara “herhangi bir tarikat veya cemaate bağlı mısınız?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Katılımcı-

ların % 20'si “evet” cevabını verirken % 80'i “hayır” demiştir. Medrese eğitiminin mehdi algısı üzerindeki etkilerini ölçmek adına katılımcılara yöneltilen “Medrese eğitimi aldınız mı?” sorusuna katılımcıların % 14,5'i “evet” derken % 85,5'i de “hayır” demiştir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışmanın bu bölümünde ilahiyat öğrencilerinin mehdi algısına ölçmeye yönelik uygulanan anketin verilerini ve tablo yorumlarına yer verilecektir.

Tablo 1: Mehdi'nin gelip gelmeyeceğine yönelik tutum tablosu

Mehdinin geleceğine inanıyor musunuz?	N	%
Evet	54	32,5
Hayır	68	41,0
Bilmiyorum	44	26,5
Toplam	166	100,0

Mehdinin gelip gelmeyeceğine yönelik sorulan soruya katılımcıların verdikleri cevaplar incelendiğinde, % 32,5'luk kesim mehdinin geleceğine inanırken, % 41'i mehdinin gelmeyeceği yönünde fikir beyan etmişlerdir. % 26,5'i de mehdinin gelip gelmeyeceği konusunda bir bilgilerinin olmadığını belirtmişlerdir.

Tablo 2: Mehdinin gelip gelmeyeceğine dair bilgi kaynaklarının dağılım tablosu

Bu konudaki bilgi kaynağınız nedir?	N	%
Cevapsız	26	15,7
Kişisel Araştırmalarım	79	47,6
Ailem	14	8,4
İlahiyatçılar	29	17,5
Cemaat ve tarikat büyükleri	8	4,8
Diğer	10	6,0
Toplam	166	100,0

Mehdi'nin gelip gelmeyeceğine yönelik sorulan soruya “evet” veya “hayır” diyenlerin bu konudaki bilgilerinin kaynağını sorulduğunda, % 47,6'lık bir oran konudaki bilgilerinin kaynağının “kişisel araştırmalar” olduğunu belirtmiştir. İkinci en yüksek oran % 17,5 ile “ilahiyatçılar” olurken, katılımcıların % 8,4'ü “ailem” cevabını verirken, % 4,8'i “cemaat ve tarikat büyüklerim” cevabını vermiştir. “Diğer” seçeneğini işaretleyenlerin oranı ise % 6'dır. Katılımcıların %15,7'si bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Cevapsız bırakanlar “bilmiyorum” seçeneğini işaretleyenlerdir.

Tablo 3: Mehdi ile ilgili rivayetler hakkında katılımcıların tutumlarına yönelik tablo

Mehdi ile ilgili rivayetler hakkında ne düşünüyorsunuz?	N	%
Gerçeği Yansıtıyor	28	16,9
Uydurmadır	45	27,1
Kısmen Doğrudur	42	25,3
Fikrim Yok	51	30,7
Toplam	166	100,0

“Mehdi ile ilgili rivayetler hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusuna katılımcıların % 30,7'si bu konuda bir fikirlerinin olmadığını ifade ederken, % 27,1'i uydurma olduğunu belirtmiştir. Kısmen doğrudur diyenler ile gerçeği yansıtıyor diyenlerin toplam oranı ise % 42,2'dir.

Tablo 4: Katılımcıların Mehdi algısına yönelik tutum tablosu

Mehdi denilince aklınıza ne geliyor?	N	%
Kıyamete yakın bir zamanda gelip düzeni sağlayacak büyük kurtarıcı	85	51,2
Her Asrın Müceddidi	14	8,4
İnsanların kendilerini avutmak için uydurdukları hayali bir zat	51	30,7
Diğer	12	7,2
Cevapsız	4	2,4
Toplam	166	100,0

Tablo incelendiğinde, “Mehdi denilince aklınıza ne geliyor?” şeklinde sordüğümüz soruya katılımcıların % 51,2’si “Kıyamete yakın bir zamanda gelip düzeni sağlayacak büyük kurtarıcı” cevabını verirken, % 30,7’si “İnsanların kendilerini avutmak için uydurdukları hayali bir zat”, şeklinde cevap vermiştir. Katılımcıların % 8,4’ü “Her asrın müceddidi”, % 7,2’si “diğer” seçeneğini işaretlemiştir.

Tablo 5: Mehdi Düşüncesinin yaygınlaşmasına yönelik tutumların dağılımı

Mehdi düşüncesinin yaygın hale gelmesinde sizce etkili olan faktör nedir	N	%
Cevapsız	2	1,2
Tarikat/cemaat	66	39,8
Şifahi Bilgiler	54	32,5
Dini İçerikli TV Programları	16	9,6
Mehdilikle İlgili Kitaplar	13	7,8
Diğer	15	9,0
Toplam	166	100,0

Çalışma kapsamında cevap aramaya çalıştığımız sorulardan biri de Mehdi düşüncesinin yaygınlık kazanmasında etkili olan faktörün ne olduğudur. Bu konu ile ilgili katılımcılara yönelttiğimiz “Mehdi düşüncesinin yaygın hale gelmesinde sizce etkili olan faktör nedir?” sorusuna katılımcıların % 39,8’i söz konusu düşüncenin yaygınlaşmasında “tarikat ve cemaatlerin” etkili olduğunu belirtmiştir. % 32,5’i “şifahi bilgilerin” etkili olduğunu belirtirken, % 9,6’sı “Dini içerikli TV programlarının,” % 7,8 ise “Mehdi ile ilgili kitapların” etkili olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların % 9’u diğer seçeneğini işaretlerken, % 1,2’si ise cevap vermemiştir.

Tablo incelendiğinde, mehdi düşüncesinin yaygınlık kazanmasında etkili olan faktörler sıralamasında tarikat/cemaat seçeneği birinci sıradadır. Burada etkili olan faktör bu tarz gruplarda kitabi bilgilerin yanı sıra şifahi bilgilerin de yaygın olması etkilidir denilebilir. Öte yandan tarikat ve cemaatlerde lider merkezli bir durumun olması, grup üyelerinin kurtarıcı fikrini besleyen bir diğer kaynak olarak değerlendirilebilir.

4.1. Mehdi Düşüncesinin Psiko-Sosyal Yansımaları

Tablo 6: Mehdi gelecek düşüncesinin bireysel etkilerine yönelik tutumların dağılımı

Mehdinin Gelecek Düşüncesi Bireysel Olarak Sizi Nasıl Etkilemektedir?	N	%
Cevapsız	2	1,2
Olumlu	28	16,9
Kısmen Olumlu	23	13,9
Olumsuz	10	6,0
Etkisiz	103	62,0
Toplam	166	100,0

Mehdi gelecek düşüncesinin bireysel olarak etkilerinin hangi yönde olduğunu belirlemek adına katılımcılara yönelttiğimiz “Mehdi gelecek” düşüncesi bireysel olarak sizi nasıl etkilemektedir?” sorusuna, katılımcıların % 62’lik bir kesimi bu düşüncenin onları “etkilemediğini” belirtmiştir. “Olumlu” ve “kısmen olumlu” diyenlerin toplam oranı % 30,8 iken, “olumsuz” diyenlerin oranı % 6’dır.

Tablo 7: Mehdi gelecek düşüncesinin toplumsal etkilerine yönelik tutumların dağılımı

Sizce “Mehdi gelecek” düşüncesinin Müslüman toplumuna etkisi hangi yöndedir?	N	%
Olumlu	65	39,2
Olumsuz	58	34,9
Nötr/Etkisiz	43	25,9
Toplam	166	100,0

Mehdi beklemenin psiko-sosyal yansımalarının hangi yönde olduğunu belirlemek adına yönelttiğimiz soruya katılımcıların % 39,2’si olumlu şekilde cevap verirken, % 34,9’u olumsuz, % 25,9’u da etkisiz cevabını vermiştir.

Tablo 8: Mehdi gelecek düşüncesinin bireysel etkilerine yönelik tutumların dağılımı

“Mehdinin geleceğine inanmak, sıkıntılı ve buhranlı dönemlerde insanı rahatlatır” önermesine katılıyor musunuz?	N	%
Cevapsız	1	0,6
Katılıyorum	33	19,9
Kısmen Katılıyorum	39	23,5
Katılmıyorum	69	41,6
Kısmen Katılmıyorum	6	3,6
Kararsızım	18	10,8
Toplam	166	100,0

Mehdinin geleceğine inanmak, sıkıntılı ve buhranlı dönemlerde insanı rahatlatır önermesine katılımcıların % 41,6’sı “katılmıyorum” demişlerdir. “Kısmen katılıyorum” diyenlerin oranı % 23,5, “katılıyorum” diyenlerin oranı % 19,9’dur. % 10,8’lik kesim bu konuda “kararsız” olduğunu belirtirken, % 3,6’sı da “kısmen katılmıyorum” demiştir.

Tablo 9: Mehdi, bizim tembelliğimizin adıdır” yargısı hakkında tutumların dağılımı

“Mehdi, bizim tembelliğimizin adıdır” yargısı hakkında ne düşünüyorsunuz?	N	%
Katılıyorum	66	39,8
Kısmen Katılıyorum	43	25,9
Katılmıyorum	44	26,5
Kısmen Katılmıyorum	3	1,8
Kararsızım	10	6,0
Toplam	166	100,0

Tablo incelendiğine “mehdi bizim tembelliğimizin adıdır” önermesine katılımcıların % 39,8’i “katılıyorum” şeklinde cevap verirken, % 25,9’u “kısmen katılıyorum” demiştir. “Katılmıyorum” ve “kısmen katılmıyorum” diyenlerin oranı toplamda % 28,3 iken “kararsızım” diyenlerin oranı da % 6 düzeyindedir.

4.2. Ehl-i Sünnet'teki Mehdi Düşüncesinin Diğer Kültür ve İnançlarla Etkileşimi

Ehl-i sünnet arasında mehdi ile ilgili düşüncenin oluşmasında diğer inanç ve mezheplerdeki kurtarıcı figürü düşüncesinin etkisi olup olmadığını ölçmek için katılımcılara bu konu ile ilgili sorular yönelttik.

Tablo 10: Mehdi düşüncesinin diğer inanç ve kültürlerden etkileşimine yönelik tutumların dağılımı

İslam inancındaki “mehdi anlayışının” diğer dinlerden etkilendiğini düşünüyor musunuz?	N	%
Evet	69	41,6
Hayır	40	24,1
Kısmen Etkilenmiştir	36	21,7
Bilmiyorum	21	12,7
Toplam	166	100,0

“İslam inancındaki mehdi anlayışının diğer dinlerden etkilendiğini düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların % 41,6’sı “evet” etkilenmiştir cevabını verirken, %24,1’i “hayır” demiştir. % 21,7’si “kısmen etkilenmiştir” derken, % 12,7’si de “bilmiyorum” demiştir.

Katılımcıların verdikleri cevaplar göz önüne alındığında evet diyenler ile kısmen etkilenmiştir diyenler toplamda % 63,3 gibi yüksek bir orandadır. Buradan hareketle diyebiliriz ki katılımcıların büyük bir oranı İslam düşüncesindeki mehdi düşüncesinin diğer dinlerden etkilendiğini düşünmektedirler.

Tablo 11: Mehdi düşüncesinin diğer inanç ve kültürlerden etkileşimine yönelik tutumların dağılımı

Ehl-i Sünnetteki mehdi anlayışı ile Şi'a'daki mehdi anlayışı hakkında ne düşünüyorsunuz?	N	%
Cevapsız	4	2,4
Aynı	7	4,2
Farklı	62	37,3
Birbirinden Etkilenmiştir	93	56,0
Toplam	166	100,0

Mezhepsel bağlamda mehdi düşüncesindeki algıları ele almak için katılımcılara yönelttiğimiz “Ehl-i Sünnetteki mehdi anlayışı ile Şia’daki mehdi anlayışı hakkında ne düşünüyorsunuz?” şeklindeki soruya katılımcıların “birbirinden etkilenmiştir” diyenlerin oranı % 56 iken, “farklı” diyenler % 37,3 “aynı” diyenlerin oranı ise % 4,2 düzeyindedir. % 2,4’lük kesim de bu soruyu cevapsız bırakmıştır.

İlahiyat fakültesine geldikten sonra mehdi düşüncesi ile ilgili katılımcılarda bir değişiklik olup olmadığı sorusu araştırmamızın odaklandığı bir diğer konudur. Bu bağlamda araştırmanın hipotezlerinden biri de “katılımcıların aldıkları ilahiyat eğitimi arttıkça mehdi düşüncesinde değişiklik meydana gelmektedir.” şeklindedir. Söz konusu varsayımı test etmek adına katılımcılara bir biriyle bağlantılı iki soru yönelttik.

Tablo 12: İlahiyat fakültesinin katılımcıların mehdi algısı üzerindeki etkilerine yönelik tutumların dağılımı

İlahiyat fakültesine geldikten sonra mehdi algınızda bir değişiklik oldu mu?	N	%
Evet	66	39,8
Hayır	87	52,4
Bilmiyorum	13	7,8
Toplam	166	100,0

İlahiyat fakültesine geldikten sonra mehdi algınızda bir değişiklik oldu mu sorusuna katılımcıların % 39,8’i “evet” cevabını verirken, % 52,4’ü “hayır” demiştir. % 7,8’i ise “bilmiyorum” cevabını vermiştir.

Tablo 13: İlahiyat Fakültesinin Mehdi algısı üzerindeki etkisinin yönüne ait tablo

İlahiyat Fakültesi mehdi anlayışınız üzerinde nasıl bir etki yaptı? (20. sorunun cevabına evet demişseniz)	N	%
Mehdinin gelip Gelmeyeceği İle İlgili Bir Fikrim Yoktu. Artık geleceğine İnanıyorum	7	9,7
Mehdinin gelmeyeceğine olan inancım daha da pekişti	28	38,9
Mehdini geleceğine yönelik inancım iyice pekişti	10	13,9
Mehdi konusundaki rivayetlerin uydurma olduğunu öğrendim	27	37,5
Toplam	72	100,0

Katılımcıların ilahiyat fakültesine geldikten sonra mehdi anlayışlarındaki değişimin hangi yönde olduğunu belirlemek adına bir önceki soruya evet cevabı veren 72 kişiye “ilahiyat fakültesi mehdi anlayışınızda nasıl bir etki yaptı?” sorusu yöneltilmiştir. % 38,9 “Mehdinin geleceğine olan inancım daha da pekişti” cevabını verirken; %37,5 ise “Mehdi konusundaki rivayetlerin uydurma olduğunu öğrendim” şeklinde cevap vermiştir. “Mehdinin geleceğine olan inancım pekişti” diyenlerin oranı %13,9 olurken, “daha önce bir fikrim yoktu ama ilahiyat eğitiminden sonra geleceğine inanıyorum” diyenlerin oranı ise %9,7 olmuştur.

Verilerden hareketle söz konusu hipotezin doğrulandığı söyleyebiliriz. İlahiyat fakültesindeki eğitim bireylerin eleştirel düşünme becerilerine katkı sunmaktadır. Bu da bireylerin daha önceki bilgilerini tekrardan gözden geçirme fırsatı vermektedir. Mehdi ile ilgili rivayetlerin sıhhat derecelerine dair bilgiler ilahiyat öğrencilerinin mehdi algısında

4.3. Mehdi Algısı İle İlgili Ki Kare Testleri

Bireylerin herhangi bir konu hakkındaki algıları, ona yönelik tutum ve davranışları, kişinin eğitim düzeyi, toplumsal ilişki ağları, cinsiyet vb. değişkenlere göre farklılık gösterebilmektedir. Buradan hareketle Mehdi algısının sınıf, cinsiyet, tarikat/cemaate bağlılık, dini bilginin kaynağı gibi değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını ölçmeye çalıştık.

İstatistiksel olarak iki farklı değişken arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını ölçmek için Chi-Square/Ki Kare testine başvurulur. Bu test sonucuna göre “ $P \leq 0,005$ olursa söz konusu iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu kabul edilir.

Aşağıda tablolar halinde mehdi algısının söz konusu değişkenlere göre tutum tablolarını ele alacağız. Tabloların sol alt köşesine ilgili değişkenler arasındaki ilişkiye ait “p” değerleri yazılmıştır.

Tablo 14: Mehдинin geleceğine inanma ve Cinsiyet arasındaki ilişkiye yönelik Ki Kare Tablosu

		Cinsiyetiniz		Toplam	
		Bayan	Erkek		
Mehdi'nin geleceğine inanıyor musunuz?	Evet	N	20	34	54
		%	37,0%	63,0%	100,0%
	Hayır	N	50	18	68
		%	73,5%	26,5%	100,0%
	Bilmiyorum	N	20	24	44
		%	45,5%	54,5%	100,0%
Toplam		N	90	76	166
		%	54,2%	45,8%	100,0%

P=,000

Mehдинin geleceğine inanma ve cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı test etmek için yapılan Ki Kare testinde P=0,000 olduğu gözlenmiştir. Mehдинin geleceğine inanma oranı erkeklerde daha yüksektir. Erkeklerin % 63'ü mehдинin geleceğine inanırken, bayanlarda bu oran % 37'dir. Erkeklerde mehdi gelmeyecek diyenler % 26,5 iken bayanlarda bu oran % 73,5'tir.

Dolayısıyla cinsiyet değişkeni ile mehдинin geleceğine inanma arasında anlamlı bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum çalışmadaki *Mehdi algısı cinsiyete göre değişmektedir. Buradan hareketle mehдинin geleceğine inanma oranı erkeklerde daha yüksektir* şeklindeki hipotezin doğrulandığını göstermektedir.

Tarikat veya cemaate bağlılık, erkekler arasında mehдинin geleceğine inanların oranının yüksek çıkmasındaki etkenlerden biri olarak değerlendirilebilir. Zira bölgede özellikle tarikata bağlılık erkeklerde daha yüksektir. Mehdi düşüncesinin yaygın hale gelmesinde etkili olan faktör nedir sorusuna verilen cevaplar arasında % 40 gibi bir oranla tarikat ve cemaatlerin birinci sırada olması bu düşünceyi destekler niteliktedir.

Mehдинin gelip gelmeyeceğine yönelik düşüncenin ilişkili olduğu varsayımlardan biri de sınıf değişkenidir. Bu bağlamda *Mehdi algısı ilahiyat fakültesindeki eğitim süresi arttıkça değişmektedir. Sınıf düzeyi yükseldikçe mehдинin geleceğine inanma oranı düşmektedir* hipotezi çalışmanın bir diğer hipoteziydi.

Tablo 15: Sınıf ile mehdinin geleceğine inanma arasındaki ilişkiye yönelik ki kare tablosu

			Kaçınıcı Sınıftasınız			Toplam
			1. sınıf	2. sınıf	3.sınıf	
Mehdi'nin Geleceğine İnanıyor musunuz?	Evet	N	25	21	8	54
		%	46,3%	38,9%	14,8%	100,0%
	Hayır	N	17	16	35	68
		%	25,0%	23,5%	51,5%	100,0%
	Bilmiyorum	N	10	26	8	44
		%	22,7%	59,1%	18,2%	100,0%
Toplam		N	52	63	51	166
		%	31,3%	38,0%	30,7%	100,0%

P=,000

Sınıf düzeyi ile Mehdinin geleceği yönündeki düşünce arasındaki Ki-Kare testinde P=0,000 çıkmıştır. Bilindiđi gibi P≤0,005 aralığında bir değer aldığında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olduğu kabul edilir. Buradan hareketle bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişki vardır diyebiliriz.

Tablo incelendiğinde, Mehdinin geleceğine inanma oranı birinci sınıftan üçüncü sınıfa doğru düşüş gösterdiği görülmektedir. Mehdi gelecek diyenlerin oranı birinci sınıflarda % 46,3 ile neredeyse her iki öğrenciden biri düzeyindeyken, bu oran ikinci sınıflarda % 38,9'dur. Üçüncü sınıfa gelindiğinde mehdinin geleceğine inanların oranı % 14,8'e kadar düşmektedir. Burada üzerinde durulması gereken hususlardan biri de "bilmiyorum" cevabının en yüksek oranda ikinci sınıflarda olmasıdır. Birinci sınıfta bilmiyorum diyenlerin oranı % 22,7 iken ikinci sınıfta % 59,1; üçüncü sınıfta % 18,2 düzeyindedir. Bu husus, ilahiyat öncesi bilgilerin ilahiyattaki bilgilerle çatışması neticesinde ortaya çıkan bir kararsızlık hali olarak yorumlanabilir.

İlahiyat fakültesindeki eğitim süresi arttıkça mehdinin geleceğine inanma oranı arasında ters orantılı bir ilişki vardır şeklindeki varsayımımızın doğrulandığını görmekteyiz.

Tablo 16: “Tarikat/cemaat bağlılığı” ile “Mehdinin Geleceğine İnanma” arasındaki ilişkiye ki kare tablosu

			Mehdinin geleceğine inandırıyor musunuz?			Toplam
			Evet	Hayır	Bilmiyorum	
Herhangi bir tarikat veya cemaate bağlı mısınız?	Evet	N	23	3	7	33
		%	69,7%	9,1%	21,2%	100,0%
	Hayır	N	31	65	37	133
		%	23,3%	48,9%	27,8%	100,0%
Toplam		N	54	68	44	166
		%	32,5%	41,0%	26,5%	100,0%

P=,000

Tablo incelendiğinde, mehdinin gelip gelmeyeceğine yönelik düşüncenin tarikat/cemaate bağlılık ile ilişkisine yönelik Ki-Kare sonucunda anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir

Mehdinin geleceğine inanma ile katılımcıların tarikat/cemaate bağlılıkları arasındaki ilişkiyi incelediğimizde, mehdinin geleceğine inananların oranı tarikata bağlı olanlar arasında % 69,7 düzeyindedir. Tarikat/cemaate bağlı olanlarda “mehdi gelmeyecek” şeklinde cevap verenler % 9,1 iken, “bilmiyorum” diyenler % 21,2 oranındadır. Tarikat/cemaat bağlılığı olmayanların % 48,9’u “mehdi gelmeyecek” cevabını verirken, “gelecek” diyenler % 23,3 oranındadır. % 27,8’i ise “bilmiyorum” cevabını vermiştir.

Tarikat veya cemaate bağlı olanlar arasında mehdinin geleceğine inanma oranı daha yüksektir şeklindeki hipotezin doğrulandığı görülmektedir. Tarikat kültüründe menkıbevi veya şifahi bilgi nispeten daha yoğundur. Burarlarda dini açıdan sıhhat anlamında sorunlu olabilecek bazı bilgilerin aktarımı daha fazladır. Bu tarz yapılarda rasyonel düşünme durumu diyanet, ilahiyat fakültesi vb kurumlara göre daha zayıftır. Dolayısıyla tarikat kültürü içerisindeki kişilerin mehdinin geleceği yönündeki düşüncelerini bu bağlamda değerlendirebiliriz.

Tablo 17: “Dini Bilginin Kaynağı” ile “Mehdinin Geleceğine İnanma” arasındaki ilişkiye yönelik çapraz ilişki tablosu

			Mehdinin Geleceğine İnanıyor musunuz?			Toplam
			Evet	Hayır	Bilmiyorum	
Dini bilginizin Kaynağı Nedir?	Ailem	N	18	21	17	56
		%	32,1%	37,5%	30,4%	100,0%
	Diyanet	N	3	5	6	14
		%	21,4%	35,7%	42,9%	100,0%
	Bağlı olduğum tarikat/cemaat	N	8	3	1	12
		%	66,7%	25,0%	8,3%	100,0%
	İlahiyatçılar	N	7	8	9	24
		%	29,2%	33,3%	37,5%	100,0%
	Kişisel Araştırmalarım	N	18	31	11	60
		%	30,0%	51,7%	18,3%	100,0%
	Toplam	N	54	68	44	166
		%	32,5%	41,0%	26,5%	100,0%

P=,085

Dini bilginin kaynağı değişkeni ile Mehdinin geleceğine inanma değişkeni arasında yapılan ki-kare testi sonucunda bu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı gözlenmiştir.

Mehdinin gelip gelmeyeceğine dair verilerin katılımcıların dini bilgilerinin kaynağı ile ilişkisine baktığımızda, en büyük farkın “dini bilgimin kaynağı bağlı olduğum tarikat/cemaattir” cevabını verenlerde ortaya çıkmıştır. Bu kategoridekilerin % 66,7’si evet mehdî gelecektir cevabını verirken % 25’i hayır cevabını vermiştir. % 8,3’ü ise bilmiyorum şeklinde cevap vermiştir.

Üzerinde durulması gereken bir diğer kategori ise “dini bilgimin kaynağı kişisel araştırmalarım” cevabını verenlerdir. Bu gruptakilerin % 51,7’si mehdinin gelmeyeceğine inanırken, % 30’u ise geleceğine inanmaktadır. Bilmiyorum diyenlerin oranı da % 18,3’tür.

Tablo 18: “Sınıf” ile “Mehdi denilince aklınıza ne geliyor” sorusuna ilişkin çapraz ilişki tablosu

			Kaçıncı Sınıftasınız			Toplam	
			1. sınıf	2. sınıf	3.sınıf		
Mehdi denilince aklınıza ne geliyor?	Cevapsız	N	0	4	0	4	
		%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	
	Her Asrın Müceddidi	N	7	5	2	14	
		%	50,0%	35,7%	14,3%	100,0%	
	Kıyamete yakın bir zamanda gelip düzeni sağlayacak büyük kurtarıcı	N	27	37	21	85	
		%	31,8%	43,5%	24,7%	100,0%	
	İnsanların kendilerini avutmak için uydurdukları hayali bir zat	N	12	13	26	51	
		%	23,5%	25,5%	51,0%	100,0%	
	Diğer	N	6	4	2	12	
		%	50,0%	33,3%	16,7%	100,0%	
	Toplam		N	52	63	51	166
			%	31,3%	38,0%	30,7%	100,0%

P=,003

“Mehdi denilince aklınıza ne geliyor” sorusu ile katılımcıların sınıf düzeylerine yönelik ki-kare testinde $p=,003$ olarak çıkmıştır. Bu değer, söz konusu iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olduğu göstermektedir. Sınıf düzeyi arttıkça mehдинin gelmeyeceğine inanma oranının artmasının yanı sıra mehдинin hayali bir zat olduğuna inanmaya düzeyi de artmaktadır.

Birinci sınıfta eğitim gören katılımcılar arasında en yüksek oran % 50 ile mehdi denilince her asrın müceddidi olurken, ikinci sınıflarda “kıyamete yakın bir zamanda gelip düzeni sağlayacak büyük kurtarıcı” seçeneği % 43,5 ile en çok verilen cevap olmuştur. Üçüncü sınıfta eğitim görenlerde ise % 51 ile en fazla verilen cevap, “insanların kendileri avutmak için uydurdukları hayali bir zat” olmuştur.

Yukarıdaki veriler, araştırmamızın temel varsayımlarından biri olan *eğitim süresi arttıkça mehdinin geleceğine inanma oranları düşmektedir* varsayımını doğrulandığını göstermektedir. Mehdinin hayali bir zat olduğu düşünülürse birinci sınıflarda % 23,5 iken bu oran ikinci sınıflara artış göstererek % 25,5'e çıkarken üçüncü sınıflarda bu % 51'e çıkmıştır.

İlahiyat fakültesindeki eğitimin bireylerin mehdi algısı üzerinde etkisinin olup olmadığı, çalışma kapsamında cevabını aradığımız bir başka sorudur. Bu kapsam bu iki değişken arasında yaptığımız ki-kare testinde anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiştir.

Tablo 19: Sınıf ile ilahiyat fakültesine geldikten sonra mehdi algısında bir değişiklik olup olmadığına yönelik çapraz ilişki tablosu

			Kaçıncı Sınıftasınız			Toplam
			1. sınıf	2. sınıf	3. sınıf	
İlahiyat fakültesine geldikten sonra mehdi algınızda bir değişiklik oldu mu?	Evet	N	13	25	28	66
		%	19,7%	37,9%	42,4%	100,0%
	Hayır	N	33	32	22	87
		%	37,9%	36,8%	25,3%	100,0%
	Bilmiyorum	N	6	6	1	13
		%	46,2%	46,2%	7,7%	100,0%
Toplam		N	52	63	51	166
		%	31,3%	38,0%	30,7%	100,0%

P=,024

Tablodan hareketle “İlahiyat fakültesine geldikten sonra mehdi algınızda bir değişiklik oldu mu” sorusu ile “sınıf düzeyi” arasındaki ilişki incelendiğinde evet diyenlerin oranında birinci sınıftan üçüncü sınıfa doğru bir artış olduğu gözlenmektedir. Birinci sınıflarda evet diyenlerin oranı % 19,7 ikinci sınıflarda % 37,9 üçüncü sınıflarda ise % 42,4 düzeyinde olmuştur.

Buradan hareketle denilebilir ki, ilahiyat eğitimi ile mehdinin geleceğine inanma düzeyi arasında ters orantılı bir ilişki vardır. Dini bilginizin kaynağı nedir sorusu ile birlikte düşünüldüğünde bu ilişki daha anlamlı hale gelmektedir. Yukarıda da değinildiği üzere dini bilgi kaynağı olarak tarikat/cemaat seçeneğini işaretleyen katılımcıların mehdinin geleceğine inanma

düzeyleri yüksekti. İlahiyat eğitiminin mehdinin geleceği yönündeki beklentiyi azalttığı görülmektedir. (İlahiyat eğitiminin mehdinin algısına yönelik veriler için tablo 13'e bakınız).

Tablodaki verilerden hareketle, *ilahiyyat eğitimi arttıkça mehdinin geleceğine inanma oranı azalmaktadır* şeklindeki hipotez doğrulanmıştır. İlahiyat fakültelerindeki eğitimin, eleştirel ve rasyonel düşünmeyi sağlayarak halk arasında yaygın olarak kabul edilen bazı bilgilere yönelik farklı tutumların gelişmesine katkı sağladığı söylenebilir. mehdi algısını da bu kapsamda değerlendirmemiz mümkündür.

SONUÇ

Her toplumda bir kurtarıcı beklentisi vardır. İnsanlar huzursuzluk ve çöküş dönemlerinde tembelliklerini bahane ederek birilerinin gelip kendisini huzura kavuşturmasını bekler. Mehdilik, böyle bir isteğin tezahürüdür. Bütün toplumlarda yaygın olan bu kanaatin ilahiyat fakültesi bağlamında nasıl bir sonuç ifade ettiğini ortaya koymak için bir çalışma yaptık. Bu çalışmayı Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileriyle sınırlı tuttuk. Bu çalışma neticesinde mehdilikle ilgili önemli tespitler ortaya çıktı.

Buna göre, Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin mehdinin gelip gelmeyeceğine yönelik tutumlarına bakıldığında çoğunluğunun gelmeyeceği yönünde fikir beyan etmesi, bu konuda beklentilerinin az olduğunu göstermektedir. Öğrenciler mehdinin gelip gelmeyeceğine dair görüşlerini ise daha çok kişisel araştırmalarına dayanarak ifade etmektedir.

Başta kendi araştırmalarına dayananlar olmak üzere öğrencilerin çoğunluğu, mehdi ile ilgili rivayetlerin uydurma olduğunu söyleyerek mehdi beklentisinde olmadıklarını ortaya koymuştur. Mehdi kavramını, kıyamete yakın bir zamanda gelip düzeni sağlayacak büyük kurtarıcı olarak zihninde netleştiren öğrencilerin tarikat, cemaat ve şifahi bilgiler yoluyla bu kavramı öğrendikleri ortaya çıkmaktadır.

Mehdilik anlayışı, öğrencilerin büyük çoğunluğu tarafından kendilerini psikososyal açıdan etkilemeyen bir olay olarak anlaşılmaktadır. Nitekim mehdinin geleceğine inanmanın, sıkıntılı ve buhranlı dönemlerde insanı rahatlattığı fikrine çoğu öğrencinin katılmaması bu tezlerini desteklemektedir. Öğrenciler, mehdinin gelişini kendileri için her ne kadar etkisiz bir

olay olarak ifade etseler de bu düşüncenin yaşadıkları toplum üzerinde belli bir ölçüde olumlu bir etkisi olduğunu da kabul etmektedirler.

Mehdinin tembelliğın bir ifadesi olduğunu vurgulayan öğrenciler, İslam geleneğindeki bu anlayışın diğer dinlerden etkilenilerek ortaya çıktığını düşünmektedirler. İlahiyat öğrencilerinin çoğunluğu, Müslümanlar bağlamında Ehl-i Sünnet'teki mehdi anlayışı ile Şi'a'daki anlayışın, karşılıklı etkilenmeler sonucu birbirine benzediği fikrindedir. Bu konuda net bilgilere sahip olan öğrencilerin ilahiyat fakültesine geldikten sonra bile mehdilik düşüncelerinde bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Nitekim araştırma sonucuna göre öğrencilerin hemen hemen tamamı mehdi algısında bir değişme olmadığı konusunda hemfikirdir.

Siirt İlahiyat öğrencileri arasında erkeklerin mehdinin geleceğine inama oranları kızlara göre yüksektir. Kız öğrencileri, mehdinin gelmeyeceği konusunda erkeklere nazaran oldukça emimdirler. Sınıf bağlamında düşünüldüğünde öğrenciler, üst sınıflara doğru gittikçe mehdinin gelmeyeceği yönündeki düşüncelerini giderek pekiştirmektedirler. Dolayısıyla öğrenme arttıkça, mehdinin geleceği fikri azalmaktadır. Fakat ilahiyat öğrencileri arasında herhangi bir tarikat veya cemaate bağlı olanlar, olmayanlara göre mehdinin geleceği fikrine daha sıcak bakmaktadır. Kişisel araştırmalarına dayanarak fikir beyan edenler, mehdinin gelmesi fikrini olumsuzlar ken herhangi bir gruba bağlı olanlar olumlamaktadır.

Sınıflar yükseldikçe mehdiye bakış açıları da değişmektedir. Alt sınıf öğrencileri mehdiyi bir kurtarıcı olarak görürken üst sınıflardaki öğrenciler onu bir avunma aracı olarak görmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin öğrenme düzeyi arttıkça mehdi kavramı zihinlerinde giderek önemsizleşmektedir. Sadece sınıf bağlamında değil ilahiyat fakültesine gelmek bile onların mehdi algısının değişmesinin nedenlerinden biri olarak ön plana çıkmaktadır.

Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileri üzerine yapılan bu çalışmada öğrencilerde mehdilik beklentisinin az olduğunu göstermiştir. Özellikle kendi çabalarıyla bireysel araştırma yapan öğrencilerde herhangi bir gruba bağlı olanlara göre bu oranın daha da düştüğü anlaşılmaktadır. Kızların erkeklere göre daha az beklenti içerisinde olması ise ilginç bir bulgu olarak karşımıza çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- Alıcı, Mehmet, “Mecusilik”, *Dinler Tarihi El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2015.
- Canetti, Elias. *Kitle ve İktidar*. trc. Gülşat Aygen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998.
- Çelebi, Nilgün, *Sosyoloji ve Metodoloji Yazıları*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2. Baskı, 2004.
- Develioğlu, Ferit. “Mehdi”, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 2000.
- Duverger, Maurice, *Sosyal Bilimlere Giriş*, Çev. Ünal Oskay, İstanbul: Kırmızı Yayınları 2006.
- Fiğlalı, Ethem Ruhi, “Mesih ve Mehdi İnancı Üzerine (Mezhepler Tarihi Açısından Bir Bakış)”, *AÜİFD*, 1981, c. XXV, ss. 179-214.
- Gündüz, Şinasi. “Mehdi”, *Din ve İnanç Sözlüğü*. Konya: Vadi Yayınları, 1998.
- , “Sabıilik”, *Yaşayan Dünya Dinleri*, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- İlhan, Avni, *Mehdilik*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1993.
- Sarıçioğlu, Ekrem. *Dinlerde Mehdi Tasavvurları*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2010.
- Yavuz, Yusuf Şevki, “İslam İnancında Mehdi”, *DİA*, C.28, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003.